

Schillerin ajattelun mukana ajaututaan sel-
laiseen teoreettiseen umpikujaan, jossa on vai-
kea saada otetta viestinnästä praktiikkana, jos-
sa muotoudutaan ihmisiksi ja jossa muotoillaan
niitä tapoja havaita ja ajatella todellisuutta,
jotka ovat osin yhteisiä kaikille ihmisille,
osin tyypillisiä vain erilliskulttuureille. Il-
man tätä yhteisöä ei viestintä olisi edes mah-
dollista ymmärrettynä, tajuttuna toimintona.
(Vrt. Feuerbach, L., 1967, s. 156.)

Herbert I. Schillerin viestintäimperialismin
tutkimukset saavat siten arvonsa tutkimuksina,
jotka kuvailevat eri viestinnällisten praktii-
koiden tilaa - jotka hän kuitenkin aina ymmär-
tää joksikin muuksi kuin viestinnälliseksi toi-
minnaksi. Kuten Schiller oikein huomioi, ovat
viestinnän välineet keskittyneet, muuttuneet ta-
varatuotannoksi, pääomiksi jne. Näistä huomi-
oista on kuitenkin edettävä pitemmälle ja kysyt-
tävä, miten viestintäkäytäntöjen taloudellinen
ja hallinnollinen säätely on muuttanut ja muut-
taa niiden muotoa itse viestintänä.

Lähteet

- FEUERBACH, Ludwig. *Anthropologischer Materialismus. Ausgewählte Schriften I (Einleitung von Alfred Schmidt)*. Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt am Main, 1967.
- KURKI, Merja. *Viestintäimperialismin teorian kritiikkiä erityisesti Herbert I. Schillerin ajatusmuotojen kritiikkiä*. Tiedotusopin pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto, 1981.
- MALMBERG, Tarmo. *Viestintä ja kulttuuri, tekstejä viestinnän teorian ja tutkimuksen kulttuuriteoreettisista perusteista (1978-1981)*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisu, sarja C, nro 2, 1981.
- MEHTONEN, Lauri. *Ateoreettinen ymmärrys ja 'fenomenologia'*. Teoksessa Taiteen filosofian tutkimusprojektin julkaisu I. Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos, julkaisu nro 7, 1976.
- SCHILLER, Herbert I. *Mass Communication and American Empire*. New York, 1970.
- SCHILLER, Herbert I. *Madison Avenue Imperialism. Trans-Action*, March/April, 1971.
- SCHILLER, Herbert I. *The Mind Managers*. Boston, 1973a.
- SCHILLER, Herbert I. *Authentic National Development versus the Free Flow of Information and the New Communications Technology*. Teoksessa GERBNER, George & CROSS, Larry P. & MELODY, William H. *Communications, Technology and Social Policy*. Wiley, New York, 1973b.
- SCHILLER, Herbert I. *Communication and Cultural Domination*. New York, 1976.

- SCHILLER, Herbert I. *Media and Imperialism. Revue Française d'Etudes Américaines*, 28 (4), 1978.
- WINCH, Peter. *Yhteiskuntatieteet ja filosofia*. Gummerus, Jyväskylä, 1976.

Uutissähkeet odottavat

Ruotsin valtionarkiston suojissa on tiedotustutkijoille ainutlaatuinen työkenttä: mittava uutis-säikearkisto. Se sisältää Svenska Telegrambyrån (SvT) alkuperäiset sähkeet vuosilta 1867 - 1919 sekä mm. Tidningarnas Telegrambyrån (TT) välit-tämän ulkomaanaineiston vuodesta 1943 alkaen. Viime vuoden maaliskuussa valtionarkisto järjes-ti tutkijasymposion, jossa keskusteltiin mm. ai-neiston käyttömahdollisuuksista sekä ennen kaik-kea sen pelastamisesta mikrofilmille. - Arkis-tonhoitaja Kari Tarkkainen kertoo seuraavassa siitä, kuinka sähkemateriaalia on tähän mennes-sä hyödynnetty tutkimuksessa. Teksti on lyhen-nelmä mainitussa symposiumissa pidetystä alustuk-sesta. - Toimitus.

Uutisvälityksen kasvu ja tekniset edellytykset

Kaupallinen uutisvälitys kehittyi melkoisesti 1800-luvulla. Ennenkaikkea Länsi-Euroopan maihin syntyi isoja kansainvälisiä uutistoimistoja, joi-den tehtävänä oli uutismateriaalin kokoaminen ja jakelu. Ranskaan, Saksaan ja Englantiin perusta-miensa uutistoimistojen kautta Charles Havasista, Bernhard Wolffista ja Julius Reuterista tuli myös uutistoiminnan nimilegendoja. Pohjois-Euroopan ensimmäinen kansallinen uutistoimisto, Ritzaus Bureau, perustettiin vuonna 1866 Kööpenhaminaan. Sen vanavedessä seurasivat vuonna 1867 Wolffin Tukholman ja Kristianian filiaalit, Svenska Tele-grambyrån ja Norsk Telegrambyrå. Suomen Tieto-toimiston edeltäjä syntyi hieman myöhemmin, vuonna 1887.

Uutistoimistojen kasvun edellytyksinä olivat yhtäältä uudentyypisen sanomalehdistön ja liike-elämän luoma uutiskysyntä ja toisaalta nopean tekstinsiirron mahdollistavat uudet tekniset aluevaltauksset. Pohjoismaiset toimistot syntyivät ajankohtana, jolloin sähke oli jo käytössä. Kaapeliteitse välitetyt sähkeet olivat kuitenkin kalliita ja siksi uutisia vastaanotettiin myös

verkkaammin, postitse tai lehtileikkeinä.

Kun Tukholmaan perustettiin vuonna 1880 puhelinalaitos, alkoi Svenska Telegrambyrån vastaanottaa ja lähettää uutisia *puhelimitse*. Ne saneltiin luuriin ja vastaanottaja kirjoitti ne muistiin. 1920-luvun alussa Ruotsin uutistoimistolaitos organisoitiin uudelleen hajautumisjakson ja "sähketoimistolakon" jälkeen. Samanaikaisesti kaapelisähke- ja puhelinaikakaudesta liu'uttiin vähitellen teleprinterikautteen. *Teleprinteri* on televerkostossa välitettävän kirjoitetun tekstin lähettämiseen ja vastaanottamiseen kehitetty kirjoituskone. Sen tekstinvälityskapasiteetti on toista luokkaa puhelimeen verrattuna.

Ulkomaayhteyksissä ei printteriä voitu kuitenkaan aluksi käyttää; tuota sektoria hallitsi jonkin aikaa *Hellapparaten*, kirjoituslaitteella varustettu pitkä- tai lyhytaaltoradio.

Svenska Telegrambyrånin arkisto ja tutkimus

Ruotsalaisen tiedotustutkimuksen asema muunmaalaiseen tutkimukseen verrattuna on ilmeisen ainutlaatuinen siksi, että suuri määrä alkuperäisiä uutissähkeitä on vielä tallella.

Svenska Telegrambyrånin suorittama saamansa uutismateriaalin muokkaus ei ole kuitenkaan selvitettävissä tilaajille aivan alkuaikoina välitettyjen ulkomaan uutissähkeiden tallennoksista. Vain lehtien julkaisemat sähkeet muodostavat alkuperäisaineiston vertailumateriaalin. On kuitenkin luultavaa, että lehdistö julkaisi kaiken Svenska Telegrambyrånin jakaman aineiston jokseenkin muokkaamattomassa muodossa. Tämä ilmenee muun muassa *Aftonbladetin* vuosien 1886-7 alkuperäiskäsikirjoituksista, jotka ovat säilyneet Gustaf Retziuksen kokoelmissa Ruotsin lehdistöarkistossa. Vasta noin vuonna 1890 on alettu säilyttää lähetettyjen puhelinsähkeiden tekstejä ja vuonna 1917 maittaisesti järjestettyä lähetettyä materiaalia.

Joltisenkaan syvemmälle tunkeutuvaa tutkimusta ulkomaan uutisvirtojen vaikutuksista ruotsalaisiin tiedotusvälineisiin ei ole tehty. Gunilla Ingmarin kiinnostava tutkimus *Monopol på nyheter* (Uppsala 1973) paljastaa kuitenkin isolti uutisvälityksen institutionaalisia ja kaupallisia kehyksiä.

Ensimmäisen maailmansodan aikaisten Svenska

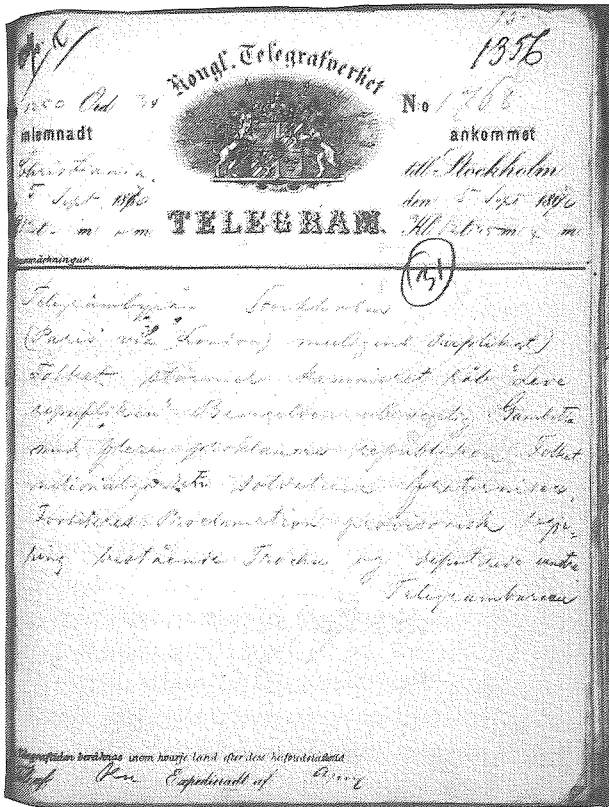
Telegrambyrånin uutisvirtojen analyysi on kiehtova tutkimustehtävä. Tämän tehtävän laiminlyönti johtunee siitä, että vuosien 1910-9 sähkearkisto unohtui pariksikymmeneksi vuodeksi erääseen sotaarkiston varastoon, johon yksityisellä lehdistöarkistolla oli käyttöoikeus. Vuonna 1976 sitä on kuitenkin alettu luetteloida, ja se on Svenbjörn Killanderin käytössä: valmistumassa olevassa väitöskirjassaan hän koskettelee kysymystä Ruotsin valtion vaikutuksesta uutisvälitykseen.

Tidningars Telegrambyrånin arkisto ja tutkimus

Tidningars Telegrambyrån (TT:n) osalta löytyy kaksi lähetettyjen ulkomaan uutissähkeiden vuosikertaa vuosilta 1932-33, mutta pääosa aineistosta alkaa vasta vuodelta 1939 tai myöhemmin. Toisesta maailmansodasta siinnyt laajan materiaalin säilyttämistarve lienee aiheutunut sähkeiden synnyttämästä tutkimusintressistä.

Mitään täydellistä selvyyttä ei ole siitä, kuinka laajasti muut suuret uutistoimistot - kansalliset tai kansainväliset - ovat säilyttäneet sähkemateriaalinsa. Ilmeisesti saapuvan ja lähtevän sähkemateriaalin laajamittainen tallentaminen on harvinaista, minkä vuoksi Tidningars Telegrambyrånin arkistosta on jopa kansainvälisestikin arvioituna tullut mielenkiintoinen.

TT:n arkisto herätti suurta huomiota 1960-luvulla ja vuoden 1970 tietämissä, kun Ruotsissa tehtiin joukko uutis- ja tiedonleviämistutkimuksia. Tuon ajan etumaisin työ on Stig Hadeniuksen *Nyheter från TT. Studier i 50 års nyhetsförmedling*, joka kirjoitettiin uutistoimiston 50-vuotisjuhliin vuonna 1971. Kirjan teossa on ollut mukana laaja työryhmä Göteborgin yliopiston valtiotieteelliseltä laitokselta. Sen lisäksi löytyy myös T.F. Winqvistin sovinnaisempi TT:n historiikki, *En skrift om TT och dess föregångare* (1961). Myös Ritzauta, NTB:ta ja STT:oa on kuvattu tieteellisuonteisissa juhlakirjoituksissa: A. Naesselund. *Nyhetsformidling genom 100 år* (1966), Helge

byråernas utrikesredaktioner (Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, 1971). Samaan kategoriaan kuuluu norjalainen rinnakkais-tutkimus, Marit Bakken Utenrikstelegrammer fra NTB. En analys va nyhetskriterier (Institutt for presseforskning nr 14, 1970). Lisäksi voidaan - haluttaessa - lukea saman lajityypin tuotoksiksi melkoisesti muitakin töitä kuten Gösta Julinin *Kan vi lita på utlandsnyheterna?* (1967), Jörgen Westerståhlin *Vietnam i Sveriges Radio* (Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, 1968) ja Ulf Himmelstrandin *Världen, Nigeria och Biafra* (1969) jnpp.

Monien uutisvälitystä koskevien tutkimusten jälkeen on kiinnostus tämälajityypisiä kysymyksiä kohtaan vähentynyt 1970-luvulla. Kun useaa 1960-luvun ja aikaisempaakin ulkomaankriisiä on valotettu perusteellisesti mm. TT-sähkeiden pohjalta tapahtuneissa tutkimuksissa, ei myöhempinä vuosina ole tehty vastaavanlaisia ulkomaantapahtumien analyyseja. Niitten vähenemisen merkitystä on vaikea arvioida. Kuitenkin on pelkän tieteellisen intressin lisäksi olemassa kansalais-tarve saada tietää, kuinka uutisvälitys ulkomailta Ruotsiin on toteutunut, minkä vuoksi tämänlaatuinen kommunikaatiotutkimus tulisi nähdä yhteiskuntaintressinä; sitä tulisi suorittaa jatkuvasti.

Kansainvälisten uutistoimistojen keskeisessä kilpailutilanteessa on pohjoismaisille toimistoille luontunut yhteistyö. Kauimmin ovat yhteistyötä harjoittaneet TT ja STT. Ensinmainittu on vuosina 1928-62 välittänyt julkaisemansa ulkomaanmateriaalin STT:lle sellaisenaan Suomessa välitettäväksi. Yhteydet hoidettiin aluksi puhelimitse ja sittemmin teleprintterillä. Suomalainen toimisto sai tällä tavoin uutisensa halvemalla. Järjestely muistuttaa Ritzaun ulkomaan uutismonopolia Skandinaviassa 1800-luvulla ja tarjoaa kiinnostavia tutkimusmahdollisuuksia. Koska TT:n lähettämät uutissähkeet ovat suurelta tallella, on mahdollista tutkia, millaista valikointia suomalaiset sanomalehdet niiden suhteen suorittivat Ruotsista poikkeavassa ulkopoliittisessa ilmastossa. TT:n arkisto tarjoaa myös mahdollisuuden Reuterin sähkeiden pohjoismaisiin vertailuihin vuodesta 1970. Tuosta ajankohdasta lähtien

Giverholt. *Nyhetsformidling i Norge* (1967) ja G. Mårtensson. *OY Suomen Tietotoimisto-Finska Notisbyrån AB 1887-1962* (1962).

Vuoden 1960 tienoilla alkoi Ruotsin lehdistössä debatti länsimaisesta indoktrinaatiosta; tämä vaikutti stimuloivasti uutisvälitystutkimukseen. Myös monet 50- ja 60-luvulla ilmestyneet amerikkalaiset uutistoimistotutkimukset vaikuttivat tutkimusilmastoon. Informaatioteoreettisiin kysymyksenasetteluihin perustuvista ja erityisesti ns. porttimu-problematiikkaa valaisevista ruotsalaisista tutkimuksista voidaan mainita Stig Thorénin kaksi raporttia, *Studier i förmedlingen av utrikestelegram* (Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar nr 31, 1966) ja *Utrikestelegram som icke sprids* (Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar nr 34, 1967), Ann Hermanssonin ja Karin Stigbrandin *Nyhetsurval på TT:s radioredaktion* (Sektionen för fredsforskning. Pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet. Rapport nr 4, 1969) sekä Lennart Weibullin, Claes-Olof Olssonin ja Lars-Anders Lundquistin *Nordisk nyhetsförmedling. En studie av de nordiska nyhets-*

ovat pohjoismaiset uutistoimistot olleet kytkettyjä Reuterin Euroopanverkostoon ns. Scanplex-linjan kautta ja vastaanottaneet periaatteessa saman englantilaisen alkuperäismateriaalin, joka nyt on kokonaisuudessaan arkistoitu Ruotsin valtionarkistoon.

Yhteispohjoismaiseen tutkimusintressiin nivoutuu myös kysymys eri pohjoismaiden kotimaan uutisten välityksestä muuhun Pohjolaan. Probleemaa voidaan tutkia Ruotsin osalta TT:n sähköarkistossa vertailemalla Ritzaulta, NTB:lta ja STT:lta tulleita sähköitä TT:n lähettämään sähkömateriaaliin ja sanomalehtiin. Ongelmamykeröön imeytyy sekín, että ruotsalaiset - ennakkosensuurin muokkaamalta uutisoinnilta säästyneinä - ovat silloin tällöin, etenkin toisen maailmansodan aikana, olleet tärkeä informaatiokanava muiden pohjoismaiden uutiskuluttajille.

Slutord

Edellä on hahmoteltu varsin luonnosmainen kuva Ruotsin ulkomaansähkeistä ja niiden tutkimisesta. On osoitettu olevan mahdollisuuksia yhteispohjoismaisiin vertailututkimuksiin, koskapa Pohjolan uutistoimistot ovat olleet pitkään toisistaan riippuvaisia ja yhteistyössä toistensa kanssa. Varmastikin näitä ideoita voidaan vahvistaa, täydentää ja kehittää eri puolilta tässä symposiumissa. Yhteistutkimus voisi osittain perustua Svenska Telegrambyrånin ja Tidningars Telegrambyrån arkistoihin mutta myös muihin lähteisiin.

Tutkimusta on kuitenkin vaikea aloittaa. On harvinaista, että tietyn lähdemateriaalin olemassaolo sinällään tuottaa tutkimusta. Pikemminkin tieteen sisäisen debatin tuottamat virikkeet, tieteen ulkopuolisten tahojen tarve yms. tekijät vaikuttavat tutkimussuunnitelmiin enemmän kuin pelkät jonkin aineiston tutkimismahdollisuudet.

Siksi on tarpeen kysyä, millaisia tutkimustarpeita alueella on tai kuinka niitä voidaan houkuttaa esiin. Mitä funktiota toteuttaa tutkimusyhteisössä ruotsalainen sähköarkisto, jota on toiveikkaasti varastoitu muutaman vuosikymmenen ajan, vanhimmilta osin toistasataa vuotta? On olemassa riski että sähköarkistot vähitellen turteluvat, joten ne pitäisi pelastaa mikro-

filmaamalla. Tuommainen kallis toimenpide edellyttää hyviä perusteluja, etenkin aiheesta kiinnostuneilta tutkijoilta.

Kari Tarkiainen
(Ruotsinkielestä suomentanut Jukka Haapasalo.)

Kuka meitä suojelee?

Informaatiosota idän ja lännen välillä, jota Unescon ympärillä aika-ajoittain on käyty hyvin kiivaasti, on tällä hetkellä keskittynyt tai paremminkin jumiutunut kysymykseen journalistien suojelusta.

Aiheesta on tullut niin arka, että monista suunnitelmista huolimatta ei yhteisten neuvottelupöytien ääreen ole kyetty viime kevään jälkeen kerääntymään.

Sosialististen ja ei-sosialististen valtioiden erilaiset lehdistökäsitykset aiheuttivat Unescossa kiistaa jo viime vuosikymmenen lopulla, jolloin yleiskokouksissa käsiteltiin ns. joukkotiedotusjulistusta. Deklaraatio saatiin kuitenkin aikaan vuonna 1978 ja seuraavana tavoitteena pidettiin uutta kansainvälistä tiedotusjärjestystä. Tätä valmistelemaan oli asetettu asiantuntijaryhmä, Sean MacBriden johdolla toimiva komissio, jonka tehtäväksi annettiin pohjaselvityksen laatiminen. Komissio jätti syksyllä 1980 loppuraporttinsa yleiskokoukselle. Raportin suositusosassa käsiteltiin myös journalistien suojelua. Kun raportista kerättiin aikoinaan lausuntoja ja asiaa käsiteltiin yleiskokouksessa ei tähän suojelukysymykseen kiinnitetty erityisempää huomiota. Vasta kun Unescon toimintaohjelman mukaisesti ryhdyttiin jatkokäsittelyyn, havaittiin aihe otolliseksi kiistelun kohteeksi.